

Η ψηφιακή προστασία και διαχείριση των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας επί του διαθέσιμου υλικού στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες

Ευαγγελία Βαγενά

Δικηγόρος- Επιστημονική Συνεργάτης ΟΠΙ

Vagena@dsa.gr

Περίληψη (Abstract)

Το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας επηρεάζει ποικιλοτρόπως τις δραστηριότητες των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών. Ιδιαίτερα στο πλαίσιο της μετάβασης από την αναλογική στην ψηφιακή εποχή καθώς οι βιβλιοθήκες προσπαθούν να αξιοποιήσουν τις δυνατότητες ψηφιακής παρουσίασης του υλικού τους στο κοινό. Μια σειρά από ζητήματα ανακύπτουν. Η εκκαθάριση των δικαιωμάτων επί των ψηφιοποιούμενων έργων δεν είναι πάντοτε εύκολη και ήδη αναζητούνται σε ευρωπαϊκό επίπεδο λύσεις για την αντιμετώπιση του φαινομένου των «ορφανών» έργων. Στο στάδιο της διαδικασίας της ψηφιοποίησης τους απαντώνται συχνά περιπτώσεις προσβολής του περιουσιακού ή ηθικού δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας ή των συγγενικών δικαιωμάτων. Καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει πλέον η ψηφιακή διαχείριση αλλά και προστασία των ψηφιακών έργων που αναδεικνύεται ως ασφαλιστική δικλείδα η οποία θα συμβιβάσει την ανάγκη αποτελεσματικής προστασίας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας με την ανάγκη ευρύτερης δυνατής πρόσβασης του κοινού στο διανοητικό πλούτο των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών.

Keywords: Ψηφιακή, προστασία, διαχείριση, πνευματική, ιδιοκτησία, ορφανά έργα

Rights management, DRM, technical protection measures (TPM), rights clearance, orphan works

Η ψηφιοποίηση και ψηφιακή διάθεση του υλικού των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών το οποίο προστατεύεται με το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι μια περίπλοκη διαδικασία δεδομένου ότι απαιτεί σε κάθε στάδιο αυτής διαχείριση των δικαιωμάτων των δημιουργών των έργων αλλά και των εκδοτών τους. Στην παρουσίαση που ακολουθεί επιχειρείται η σκιαγράφηση των διαφορετικών σταδίων εκκαθάρισης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών με αυτήν και η ανάλυση της νομικής προστασίας των μέσων τεχνολογικής προστασίας¹.

1. Εκκαθάριση δικαιωμάτων κατά το στάδιο της ψηφιοποίησης

Η μετατροπή υλικού που προστατεύεται με το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας από αναλογική μορφή σε ψηφιακή απαιτεί την άδεια του δημιουργού ή άλλου συγγενικού δικαιούχου, αφού εμπίπτει στην έννοια της αναπαραγωγής (α. 3 παρ.1(α) ν.2121/1993). Αν περαιτέρω υπάρξει διασκευή ή άλλη μετατροπή του έργου καλύπτεται ταυτόχρονα και από το αντίστοιχο αυτό δικαίωμα (διασκευής- α.3 παρ. 1 (γ)). Η περαιτέρω ενδεχόμενη διάθεση ενός έργου μέσω διαδικτύου καλύπτεται από το αποκλειστικό δικαίωμα των δικαιούχων για παρουσίαση και διάθεση των έργων τους στο κοινό (α.3 παρ.1 (η)). Αν δεν έχει ληφθεί η άδεια τους, προσβάλλεται το σχετικό δικαίωμα τους και μπορούν να επέλθουν οι προβλεπόμενες αστικές και ποινικές κυρώσεις (βλ. ιδίως α. 64-66).

Εκτός από τα περιουσιακά δικαιώματα των δικαιούχων ενδέχεται να προβληθεί και το ηθικό τους δικαίωμα (α. 4 ν.2121/1993) λόγω της άνευ αδείας ψηφιοποίησης των έργων τους, όπως στην περίπτωση που δεν μνημονευθεί το όνομα ενός δημιουργού ή αντιθέτως παρά τη θέληση του αποκαλυφθεί η ταυτότητα τους ή αν προσβληθεί το δικαίωμα ακεραιότητας και περιφρούρησης του έργου δια της αλλοίωσης για παράδειγμα των χρωμάτων μιας εικόνας.

Άδεια δεν χρειάζεται να αναζητηθεί για έργα που ανήκουν στο δημόσιο τομέα λόγω παρέλευσης της διάρκειας προστασίας. Υπενθυμίζεται ότι η πνευματική ιδιοκτησία προστατεύεται όσο διαρκεί η ζωή του δημιουργού και εβδομήντα (70) χρόνια μετά το θάνατό του, ενώ για τα συγγενικά δικαιώματα ισχύει ο κανόνας της 50 έτους- πενηνταετούς διάρκειας προστασίας.

Άδεια δεν χρειάζεται να αναζητηθεί κατά κανόνα όταν γίνεται χρήση έργου για μια από τις περιπτώσεις που περιγράφονται στα άρθρα 18-28 Γ του ν. 2121/1993², όπως ισχύει. Στις διατάξεις αυτές που πρέπει να ερμηνεύονται στενά περιγράφονται οι προϋποθέσεις χρήσης ενός έργου χωρίς να χρειάζεται να ζητηθεί η άδεια του

¹ Τα ζητήματα σχετικά με την ψηφιακή προστασία και διαχείριση της πνευματικής ιδιοκτησίας αναλύονται εκτενώς στην ομότιτλη υπό εκπόνηση διδακτορική διατριβή της συγγραφέως στη Νομική Σχολή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών υπό την εποπτεία της Καθηγήτριας Διονυσίας Καλλινίκου.

² Καλλινίκου Δ., Πνευματική Ιδιοκτησία & Συγγενικά Δικαιώματα, εκδόσεις Π.Ν Σάκκουλα, 2005, σελ. 195-224, Κουμάντος Γ. Πνευματική Ιδιοκτησία, εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2002, σελ. 289-313.

δημιουργού ή άλλου δικαιούχου και χωρίς κατά κανόνα να χρειάζεται να καταβληθεί σχετική αμοιβή.

Η περισσότερο πιθανή περίπτωση εφαρμογής ενός από αυτούς τους περιορισμούς στη διαδικασία της ψηφιοποίησης ενός έργου, είναι αυτή της αναπαραγωγής προς όφελος των τυφλών και κωφάλαλων που προβλέπεται στο άρθρο 28 Α. Πρόσφατα μάλιστα εκδόθηκε και η σχετική απαιτούμενη Υπουργική Απόφαση³ που προβλέπει για τα άτομα που πάσχουν από ελαττωματική ή εξασθενημένη όραση που δεν δύναται να διορθωθεί με χρήση διορθωτικών φακών σε έναν τέτοιο βαθμό που θα ήταν ικανοποιητικός για διάβασμα, τους κωφάλαλους και γενικότερα τα άτομα που λόγω μιας αναπηρίας δεν έχουν τη δυνατότητα να διαβάσουν ένα τυπωμένο κείμενο με συμβατικό τρόπο ή να αντιληφθούν το περιεχόμενο ενός έργου με τη χρήση των φυσικών αισθήσεών τους, ότι ένα έργο μπορεί να αναπαραχθεί προς όφελος αυτών προκειμένου να του δοθεί η μορφή εκείνη που θα τους επιτρέψει να το αντιληφθούν.

Όπως έχει επισημανθεί⁴, η διατήρηση του ψηφιακού περιεχομένου σε αρχεία, συλλογές ή αποθετήρια⁵ δεν ενδιαφέρει το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας εφόσον α) πρόκειται για υλικό του οποίου η ψηφιακή αναπαραγωγή έγινε με άδεια του δημιουργού ή άλλων δικαιούχων ή β) πρόκειται για τον περιορισμό του άρθρου 22 ν.2121/1993 βάσει του οποίου επιτρέπεται η αναπαραγωγή ενός πρόσθετου αντιτύπου από μη κερδοσκοπικές βιβλιοθήκες ή αρχεία, που έχουν αντίτυπο του έργου στην μόνιμη συλλογή τους, προκειμένου να διατηρήσουν το αντίτυπο αυτό ή να το μεταβιβάσουν σε άλλη, μη κερδοσκοπική, βιβλιοθήκη ή αρχείο και εφόσον η προμήθεια ενός τέτοιου αντιτύπου από την αγορά σε σύντομο χρόνο και με εύλογους όρους.

Προς αυτή την κατεύθυνση η Ομάδα Εργασίας Υψηλού Επιπέδου που συγκροτήθηκε από πραγματογνώμονες σχετικά με την αντιμετώπιση ζητημάτων πνευματικής ιδιοκτησίας στις ψηφιακές βιβλιοθήκες (High Level Expert Group-copyright subgroup)⁶ έχει προτείνει ένα πρότυπο σύμβασης σχετικά με την

³ ΥΠΠΟ/ΔΙΟΙΚ/98546, ΦΕΚ 2065 Β', 24 Οκτ. 2007

⁴ Καλλινίκου Δ., «Πνευματική ιδιοκτησία και βιβλιοθήκες, Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, 2007, σελ.165.

⁵ Αναφορικά με τη ψηφιοποίηση υλικού που ανήκει στα μουσεία θα πρέπει να ελέγχονται οι προϋποθέσεις και οι όροι παραγωγής, αναπαραγωγής και διάδοσης στο κοινό απεικονίσεων μνημείων που θέτει ο αρχαιολογικός νόμος 3028/2002 (α.46 παρ.4-8) και η ευρύτερη νομοθεσία για την πολιτιστική κληρονομιά. Επειδή οι φωτογραφίες των αντικειμένων ή μνημείων αποτελούν αντικείμενα δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας, θα πρέπει να έχει ληφθεί η ξεχωριστή σχετική άδεια του δημιουργού προκειμένου για τη ψηφιοποίηση τους εκτός αν έχει ήδη δοθεί στη σύμβαση συνεργασίας του με το μουσείο.

⁶ Η Ομάδα αυτή συστήθηκε εντός της Διεύθυνσης της Κοινωνίας της Πληροφορίας και των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το 2006 για να μελετήσει και να υποβάλλει εισηγήσεις σχετικά με τα ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας που ανακύπτουν κατά την ψηφιοποίηση των έργων στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας της ΕΕ για τις ψηφιακές βιβλιοθήκες (βλ. αναλυτικότερα κατωτέρω). Αναλυτικές Πληροφορίες για την ομάδα αυτή διατίθενται στην ιστοσελίδα http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/experts/hleg/index_en.htm (πρόσβαση 24/08/2008).

ψηφιοποίηση έργων που δεν διατίθενται πλέον στο εμπόριο (works out of print)⁷. Η άδεια αυτή δίνει στην βιβλιοθήκη το μη αποκλειστικό και αμεταβίβαστο δικαίωμα να ψηφιοποιήσουν και να διαθέσουν μέσω κλειστών συστημάτων τα έργα που δεν διατίθενται πλέον στο εμπόριο. Ο δικαιούχος έχει πάντοτε το δικαίωμα ανάκλησης της άδειας αυτής αλλά σε θα πρέπει να αποζημιώσει τη βιβλιοθήκη για τα έξοδα ψηφιοποίησης στα οποία υποβλήθηκε.

Η αναζήτηση των δικαιούχων των δικαιωμάτων επί ενός έργου προς ψηφιοποίηση, προκειμένου να ζητηθεί η άδεια του και να διαπραγματευθεί η όποια αμοιβή του, μπορεί να γίνει πρωτίστως μέσα από τους αρμόδιους Οργανισμούς Συλλογικής Διαχείρισης. Οι περισσότεροι δημιουργοί ή συγγενικοί δικαιούχοι έχουν αναθέσει βάσει σύμβασης τη διαχείριση των δικαιωμάτων τους στον αρμόδιο ΟΣΔ. Ακόμα και όταν δεν έχει ανατεθεί η διαχείριση των δικαιωμάτων τους, οι ΟΣΔ έχουν γνώση των έργων ενός τομέα και των δικαιούχων τους, γιατί εκ του νόμου υπάρχουν περιπτώσεις υποχρεωτικής συλλογικής διαχείρισης που επιβάλλουν την εκπροσώπηση των δικαιωμάτων όλων των δικαιούχων μιας κατηγορίας⁸. Ακόμα και αν ο δικαιούχος είναι αλλοδαπός, οι ημεδαποί ΟΣΔ μπορούν να βοηθήσουν αφού υπογράφουν με τους αλλοδαπούς ΟΣΔ συμβάσεις αμοιβαιότητας⁹ και έτσι εκπροσωπούν και ξένους καλλιτέχνες και δημιουργούς. Λεπτομερής απαρίθμηση των ΟΣΔ και των στοιχείων επικοινωνίας τους υπάρχει στην ιστοσελίδα του ΟΠΙ www.opi.gr.

2. Η ιδιαίτερη περίπτωση των ορφανών έργων

Σε διεθνές επίπεδο γίνεται πολύς λόγος στις μέρες μας για τα αποκαλούμενα 'ορφανά' έργα, έργα δηλαδή των οποίων αναζητείται ο δημιουργός ή εν γένει δικαιούχος αλλά δεν βρίσκεται. Το φαινόμενο των ορφανών έργων χαρακτηρίζεται ως εμπόδιο στην ψηφιοποίηση και ψηφιακή πρόσβαση στο πολιτιστικό υλικό και εμποδίζει την επίτευξη των στόχων της πρωτοβουλίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη δημιουργία ψηφιακών βιβλιοθηκών (i2010: Digital Libraries Initiative)¹⁰.

⁷ Model Licence for the digitising and making available of out of print works by libraries διαθέσιμο στο διαδίκτυο http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=3366 (πρόσβαση 24/08/2008).

⁸ Οι περιπτώσεις, κατά τις οποίες ο νόμος ορίζει ότι η συλλογική διαχείριση είναι υποχρεωτική είναι οι ακόλουθες:

- α) για την είσπραξη εύλογης αμοιβής για την ιδιωτική αναπαραγωγή σύμφωνα με το α. 18,
- β) για την είσπραξη της εύλογης αμοιβής που οφείλεται στους ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες και στους παραγωγούς των υλικών αυτών φορέων, των οποίων η ερμηνεία ή η εκτέλεση έχει εγγραφεί σε υλικό φορέα ήχου, που έχει νόμιμα εγγραφεί και χρησιμοποιείται για ραδιοηλεκτρονική μετάδοση με οποιοδήποτε τρόπο, όπως ηλεκτρομαγνητικά κύματα, δορυφόροι, καλώδια, ή για παρουσίαση στο κοινό σύμφωνα με το α. 49 και
- γ) για τη διαχείριση της σχετικής εξουσίας των δημιουργών προκειμένου για δευτερεύουσα σύγχρονη, ακέραιη και αμετάβλητη μετάδοση ραδιοηλεκτρονικών προγραμμάτων μέσω καλωδίων ή άλλων υλικών αγωγών σύμφωνα με το α. 54 παρ. 2.

⁹ Το νομικό καθεστώς των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης περιγράφεται στα άρθρα 54-58 ν.2121/1993.

¹⁰ Η πρωτοβουλία για τις ψηφιακές βιβλιοθήκες - Digital Libraries Initiative ξεκίνησε το 2005 στο πλαίσιο της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για ενίσχυση της ψηφιακής οικονομίας, επανομαζόμενη ως στρατηγική i2010- i2010 strategy. Η πρωτοβουλία εστιάζει σε δυο τομείς : α) στην πολιτιστική κληρονομιά ώστε να καταστεί εφικτή η διαδικτυακή πρόσβαση στις συλλογές των

Η Ομάδα Εργασίας Υψηλού Επιπέδου για τις ψηφιακές βιβλιοθήκες (High Level Expert Group- copyright subgroup) κατέληξε σε ορισμένες μη νομοθετικές προτάσεις για την αντιμετώπιση των δυσχερειών που ανακύπτουν από την ύπαρξη ορφανών έργων, προκρίνοντας¹¹:

- α) τη δημιουργία βάσεων δεδομένων με πληροφορίες σχετικά με τα ορφανά έργα¹²,
- β) τη βελτιωμένη προσθήκη μεταδεδομένων (πληροφοριών για τους δικαιούχους) στο ψηφιακό υλικό,
- γ) την ενδυνάμωση των συμβατικών ρυθμίσεων, ιδίως για τα οπτικοακουστικά έργα.

Άλλωστε τόσο η Οδηγία για την πνευματική ιδιοκτησία στην κοινωνία της πληροφορίας¹³ όσο και η Σύσταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 24ης Αυγούστου 2006 για την ψηφιακοποίηση και την επιγραμμική προσβασιμότητα πολιτιστικού υλικού και για την ψηφιακή διαφύλαξη¹⁴, δίνουν έμφαση στις συμβατικές λύσεις που θα πρέπει να γίνουν αντικείμενο διαπραγμάτευσης μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών.

Η ως άνω Ομάδα Εργασίας για τις ψηφιακές βιβλιοθήκες¹⁵ πρότεινε επίσης την έκδοση σύστασης της ευρωπαϊκής επιτροπής προς τα κράτη μέλη παροτρύνοντας τα να ενθαρρύνουν τη κατάλληλη συμβατική ρύθμιση του ζητήματος, λαμβάνοντας υπόψη τον ιδιαίτερο ρόλο των πολιτιστικών ιδρυμάτων.

Οι νομοθετικές λύσεις που θα μπορούσαν να υιοθετήσουν τα κράτη μέλη θα πρέπει, σύμφωνα με την έκθεση της Ομάδας Εργασίας, να ανταποκρίνονται τουλάχιστον σε ορισμένες βασικές αρχές όπως:

- i. να καλύπτουν όλα τα ορφανά έργα (δικαιούχων που είτε είναι άγνωστοι, είτε δεν μπορούν να εντοπιστούν), επί τη βάση ενός κοινού ορισμού,
- ii. να περιλαμβάνουν καθοδήγηση σχετικά με την επιμελή έρευνα που πρέπει να γίνεται για την ανεύρεση τους,
- iii. να περιλαμβάνουν διάταξη σχετικά με την απόσυρση του έργου σε περίπτωση που ο δικαιούχος εμφανισθεί,
- iv. να επιφυλάσσουν ιδιαίτερη μεταχείριση για τα μη κερδοσκοπικά ιδρύματα κατά την εκτέλεση της αποστολής τους,
- v. να αναγνωρίζουν ότι η εκκαθάριση των δικαιωμάτων ιδιαίτερα σχετικά με τις μεγάλες συλλογές μπορεί να μην είναι πάντοτε εφικτή για κάθε έργο ή προστατευόμενο αντικείμενο,
- vi. να προσφέρουν και στους εμπορικούς χρήστες τη δυνατότητα χρήσης των ορφανών έργων και να

Ευρωπαϊκών βιβλιοθηκών, των αρχείων και των μουσείων και β) στην επιστημονική πληροφόρηση ως σημαντικό παράγοντα της καινοτομίας.

¹¹ 'i2010: Digital Libraries, High Level Expert Group – Copyright Subgroup, Report on Digital Preservation, Orphan Works, and Out-of-Print Works. Selected Implementation Issues' adopted by the High Level Expert Group at its third meeting on 18.4.2007, διαθέσιμη στο διαδίκτυο http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=3366 (πρόσβαση 24/08/2008).

¹² Βλ. για παράδειγμα τη βάση δεδομένων 'Orphan Database' που δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος MILE (Metadata Image Library Exploitation) στη διεύθυνση <http://orphanworks.ssl.co.uk/> (πρόσβαση 24/08/2008).

¹³ Οδηγία 2001/29/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Μαΐου 2001 σχετικά με την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία των πληροφοριών., Επίσημη Εφημερίδα ΕΕ L 167 της 22.6.2001.

¹⁴ Επίσημη Εφημερίδα L 236 της 31.8.2006.

¹⁵ Η ενιαία Ευρωπαϊκή Ψηφιακή Βιβλιοθήκη με την ονομασία Europeana αναμένεται να τεθεί σε πλήρη λειτουργία έως το τέλος 2008 βλ. <http://www.europeana.eu/> (πρόσβαση 24/08/2008).

- vii. προβλέπουν τη λήψη αποζημίωσης εκ μέρους του δικαιούχου σε περίπτωση που αυτός επανεμφανιστεί.

Αξίζει να αναφερθεί ότι το θέμα των ορφανών έργων απασχολεί και την άλλη πλευρά του Ατλαντικού. Η πρόσφατη νομοθετική πρόταση για τα ορφανά έργα στην Αμερική¹⁶ συνάντησε τεράστιες αντιδράσεις¹⁷. Ο Καναδάς ωστόσο περιέλαβε ειδικές ρυθμίσεις¹⁸ στον εθνικό νόμο για την πνευματική ιδιοκτησία (Copyright Act) βάσει των οποίων σε περίπτωση που δεν μπορεί να εντοπιστεί ο δικαιούχος παρά τις επιμελείς προσπάθειες του ενδιαφερόμενου μεσολαβεί το Καναδικό Συμβούλιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας και χορηγεί τη σχετική άδεια χρήσης καθορίζοντας τις προϋποθέσεις αυτής και το σχετικό αντίτιμο.

Σε κάθε περίπτωση πρόκειται για ένα ευαίσθητο και περίπλοκο ζήτημα. Η όποια απόπειρα νομοθετικής ρύθμισης του πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτική. Υφίσταται καταρχήν ο κίνδυνος της «σχετικοποίησης» του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας. Ο δημιουργός έχει εκ του νόμου απόλυτο δικαίωμα να επιτρέπει την αναπαραγωγή και δημοσίευση των έργων του με όποιο τυχόν αντίτιμο εκείνος επιθυμεί. Η τακτική της προληπτικής νομιμοποίησης μιας άνευ αδείας δημοσίευσης και αναπαραγωγής έναντι της καταβολής ενός υποκειμενικά ευλόγου ποσού αντιτίθεται στην απολυτότητα του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και δικαιολογείται μόνο σε ιδιαίτερα εξαιρετικές περιπτώσεις στο πλαίσιο των υπάρχοντων περιορισμών. Μπορεί επίσης να οδηγήσει εύκολα σε σκόπιμες καταστρατηγήσεις του δικαίου.

Άλλωστε κάθε σχετική κίνηση θα πρέπει να συνοδευτεί από τροποποίηση της νομοθετικής ρύθμισης των περιορισμών διότι οι υπάρχοντες δεν μπορούν να δώσουν νόμιμο έρεισμα σε νομοθετικές λύσεις που θα επιτρέπουν την ψηφιοποίηση ενός ορφανού έργου χωρίς να έχει τουλάχιστον προηγηθεί εμπλοκή των αρμόδιων οργανισμών συλλογικής διαχείρισης. Υπενθυμίζεται ότι οι περιορισμοί και οι ρυθμίσεις της εθνικής νομοθεσίας θα πρέπει να είναι εναρμονισμένες με τις σχετικές προβλέψεις της οδηγίας 2001/29 για την πνευματική ιδιοκτησία στην κοινωνία της

¹⁶ Γνωστή ως The Orphan Works Act of 2008 και αποτελούμενη από δυο διαφορετικά νομοθετικά κείμενα το S.2913, the Shawn Bentley Orphan Works Act of 2008 (βλ. <http://www.thomas.gov/cgi-bin/query/z?c110:S.2913>; , πρόσβαση 24.08.2008) και το H.R.5889, the Orphan Works Act of 2008 (βλ. <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/bdquery/z?d110:h.r.05889>; , πρόσβαση 24.08.2008).

¹⁷ Βλ. χαρακτηριστικά δημοψήφισμα εναντίων του νομοσχεδίου στη διεύθυνση <http://www.petitiononline.com/Stop2913/> (πρόσβαση 24.08.2008) διαδικτυακές τοποθεσίες αφιερωμένες στο ζήτημα

¹⁸ Ο Καναδικός νόμος για την πνευματική ιδιοκτησία είναι διαθέσιμος στην σιτοσελίδα του Καναδικού Συμβουλίου για την πνευματική ιδιοκτησία <http://www.cb-cda.gc.ca/info/act-e.html#rid-33751>, πρόσβαση 24.08.2008. Οι επίμαχες διατάξεις εντοπίζονται στο Τμήμα 77 (Section 77): «77 (1) Where, on application to the Board by a person who wishes to obtain a licence to use(a) a published work, (b) a fixation of a performer's performance, (c) a published sound recording, or (d) a fixation of a communication signal in which copyright subsists, the Board is satisfied that the applicant has made reasonable efforts to locate the owner of the copyright and that the owner cannot be located, the Board may issue to the applicant a licence to do an act mentioned in section 3, 15, 18 or 21*, as the case may be. (2) A licence issued under subsection (1) is non-exclusive and is subject to such terms and conditions as the Board may establish. (3) The owner of a copyright may, not later than five years after the expiration of a licence issued pursuant to subsection (1) in respect of the copyright, collect the royalties fixed in the licence or, in default of their payment, commence an action to recover them in a court of competent jurisdiction.»

πληροφορίας. Ο βέλτιστος τρόπος αντιμετώπισης τόσο ευαίσθητων θεμάτων παραμένει η δημόσια διαβούλευση ώστε να δοθούν ισορροπημένες λύσεις.

3. Ψηφιακή προστασία

Ως προς την προστασία των έργων που διατίθενται σε ψηφιακή μορφή αξίζει να σημειωθεί ότι η πρόοδος της τεχνολογίας έχει οδηγήσει στη δημιουργία τεχνολογικών μέτρων προστασίας που επιτρέπουν τον έλεγχο της χρήσης του ψηφιακού υλικού. Το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας προκειμένου να ενισχύει νομικά την αποτρεπτικότητα παράνομης χρήσης των προστατευόμενων έργων έχει συμπεριλάβει αυστηρές κυρώσεις για την περίπτωση της εξουδετέρωσης των τεχνολογικών μέτρων.

Κατά τη γνωστή ρήση του Clark¹⁹, «η απάντηση στη μηχανή είναι η μηχανή». Στην ίδια κατεύθυνση, η απάντηση στα προβλήματα προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας που επέφερε η ανάπτυξη της τεχνολογίας, προβάλλεται στις μέρες μας ότι είναι ένα άλλο προϊόν της προόδου της τεχνολογίας, τα τεχνολογικά μέτρα προστασίας (Technical Measures of Protection-TMP) και τα τεχνολογικά μέτρα διαχείρισης της πνευματικής ιδιοκτησίας γνωστά και ως Digital Rights Management (DRM) για τα οποία γίνεται λόγος κατωτέρω. Επειδή είναι γνωστό πως «ο,τι κλειδώνει, ξεκλειδώνει» και δεδομένου ότι η αποκρυπτογράφηση και το σπάσιμο κωδικών αποτελεί πεδίο μεγάλου ανταγωνισμού ανάμεσα στους γνωστούς ως «hackers», ο νομοθέτης θέλησε να μεταφέρει το πεδίο μάχης ανάμεσα σε κρυπτογραφία και πειρατεία από την τεχνολογική αρένα στην αρένα του δικαίου.

Ως θεμελιώδη τεχνολογικά μέτρα χαρακτηρίζονται η κρυπτογραφία, η αναγνωριστική ετικέτα και το υδατογράφημα²⁰. Άλλα χαρακτηριστικά παραδείγματα τεχνολογικών μέτρων που ελέγχουν ή παρεμποδίζουν την πρόσβαση σε ένα αρχείο ή υπηρεσία, είναι η χρήση κωδικού πρόσβασης (password) ή αριθμού πιστοποίησης (identification number) και η χρήση τοπικών κωδικών στα DVD βίντεο που εμποδίζουν τη χρήση του συγκεκριμένου υλικού φορέα όταν βρίσκεται εκτός της οριζόμενης γεωγραφικής ζώνης. Υφίστανται παράλληλα τεχνολογικά μέτρα που ελέγχουν ή περιορίζουν τη χρήση ή την αναπαραγωγή του έργου, τα οποία συνήθως ενώ επιτρέπουν την εφήμερη αναπαραγωγή στην προσωρινή μνήμη του υπολογιστή για να εμφανιστεί η πληροφορία που ενδιαφέρει τον χρήστη στην οθόνη του, δεν του επιτρέπουν τη μόνιμη αναπαραγωγή (αποθήκευση σε δίσκο) ή την εκτύπωση ή αν την επιτρέπουν θα πρόκειται για περιορισμένο αριθμό αντιγράφων²¹, όπως συμβαίνει στην περίπτωση των συστημάτων που ρυθμίζουν τη δυνατότητα δημιουργίας αντιγράφων CGMS (copy generation management system).

Τα τεχνολογικά μέτρα προστατεύονται αν προφυλάσσουν το έργο από ενέργειες που εμπίπτουν στη σφαίρα εξουσίας των δικαιούχων δυνάμει των δικαιωμάτων τους που αναγνωρίζονται στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας. Υπό

¹⁹ Clark Ch., The answer to the machine is the machine, 139 σε: Huhenholtz, The future of Copyright in a digital environment, Kluwer Law International, The Hague-London-Boston, 1996, σελ. 139

²⁰ Καλλινίκου, Πνευματική Ιδιοκτησία και Internet, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2001, σελ. 78

²¹ Κριθαράς, Τα τεχνολογικά μέτρα προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας στο διαδίκτυο - το άρθρο 6 της οδηγίας 2001/29/EK και οι ρυθμίσεις της εθνικής νομοθεσίας, ΔΙΜΕΕ, 2005, σελ. 381, Σταυρίδου, Τα τεχνολογικά μέτρα στην υπηρεσία της διαχείρισης και προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας, σε *Μαρίνος* (επιμ.), Κοινωνία των πληροφοριών και πνευματική ιδιοκτησία, η νέα κοινοτική ρύθμιση, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2001, σελ. 96.

το πρίσμα των ανωτέρω θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι δεν απαγορεύεται ωστόσο η εξουδετέρωση τεχνολογικών μέτρων που προστατεύουν έργο εάν η διάρκεια των σχετικών με αυτό περιουσιακών δικαιωμάτων έχει λήξει ακόμα και αν ήθελε υποτεθεί ότι ο δικαιούχος αντιτάσσεται στη χρήση του. Προκειμένου να ελεγχθεί τυχόν κατάχρηση της προστασίας των τεχνολογικών μέτρων εκ μέρους των δικαιούχων έχει προβλεφθεί η μεσολάβηση του ΟΠΙ στην παράγραφο 5 του άρθρου 66 Α σε ό,τι αφορά τους περιορισμούς των δικαιωμάτων τους.

Τα τεχνολογικά μέτρα προστατεύονται μόνο εφόσον είναι αποτελεσματικά. Η διατύπωση του ά. 66 Α παρ. 1 εδ. β του ν. 2121/1993, η οποία είναι πανομοιότυπη με την αντίστοιχη του ά. 6 παρ. 3 της Οδ. 2001/29, θέτει καταρχήν ένα μαχητό τεκμήριο αποτελεσματικότητας των τεχνολογικών μέτρων.

Αποτελεσματικό θεωρείται κάθε τεχνολογικό μέτρο, το οποίο επιτρέπει στους δικαιούχους να ελέγχουν τη χρήση του προστατευόμενου έργου ή άλλου προστατευόμενου αντικειμένου, ιδίως μέσω της εφαρμογής διαδικασίας ελέγχου της πρόσβασης ή προστασίας, όπως κρυπτογράφηση, διατάραξη της μετάδοσης ή άλλη μετατροπή του έργου ή άλλου προστατευόμενου αντικειμένου ή προστατευτικού μηχανισμού ελέγχου της αντιγραφής, ο οποίος επιτυγχάνει το στόχο της προστασίας.

Η ορθότερη ερμηνεία του κριτηρίου δίδεται από τον αμερικάνικο νόμο Digital Copyright Millenium Act δια του οποίου ενσωματώθηκαν στην αμερικάνικη νομοθεσία οι σχετικές προβλέψεις των δυο Συνθηκών ίντερνέτ του ΠΟΔΙ (Sirinelli, 425). Στο τμήμα 1201(b) του αμερικάνικου νόμου ορίζεται ότι εάν ο τεχνολογικός μηχανισμός προστασίας «κατά τη συνήθη πορεία της λειτουργίας του», εμποδίζει, δυσχεραίνει ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο περιορίζει την άσκηση δικαιωμάτων ενός δικαιούχου, τότε είναι αποτελεσματικός.

Η προστασία παρέχεται έναντι α) ενεργειών και β) συσκευών εξουδετέρωσης των τεχνολογικών μέτρων. Ουσιαστικά στην πρώτη περίπτωση τιμωρείται η εξουδετέρωση αυτή καθαυτή, ενώ στη δεύτερη οι προπαρασκευαστικές της ενέργειες.

Θεωρητικά τα τεχνολογικά μέτρα δίνουν απεριόριστες δυνατότητες ελέγχου της πρόσβασης και της χρήσης ενός έργου. Ο δικαιούχος μπορεί έτσι, εξοπλισμένος με οιονεί δικαίωμα αποκλειστικότητας, να αποκλείσει μονομερώς την πρόσβαση ή τη χρήση σε ένα έργο απέναντι σε όλους, ακόμα και σε χρήστες που επωφελούνται από τους περιορισμούς που περιλαμβάνονται στα άρθρα 18 - 28 Γ του ν. 2121/1993. Για παράδειγμα ένα τεχνολογικό μέτρο που εμποδίζει τη δημιουργία αντιγράφου στερεί τον χρήστη από τη δυνατότητα της αναπαραγωγής για ιδιωτική χρήση (α. 18 ν. 2121/1993). Περαιτέρω, στο ίδιο παράδειγμα, η αδυναμία δημιουργίας ιδιωτικού αντιγράφου δεν συμβαδίζει με την υποχρέωση εύλογης αμοιβής του δικαιούχου που εισπράττεται επί της αξίας των τεχνικών μέσων αναπαραγωγής ως αποζημιωτικό αντιστάθμισμα για την ελεύθερη αυτή αναπαραγωγή²². Σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες έχουν ήδη ανακύψει υποθέσεις με αντικείμενο την επίδραση των τεχνολογικών μέτρων στους περιορισμούς των αποκλειστικών δικαιωμάτων²³ αλλά η εθνική νομολογία δεν έχει ασχοληθεί ακόμη με το θέμα αυτό.

Για να αντιμετωπισθούν ορισμένες από αυτές τις περιπτώσεις, ο Έλληνας νομοθέτης προέβλεψε ρητά ότι η έννομη προστασία που προβλέπεται για τα τεχνολογικά μέτρα δεν θίγει την υποχρέωση των δικαιούχων να παρέχουν στους επωφελούμενους από ορισμένες εξαιρέσεις που απαριθμούνται στο α. 66Α παρ. 5 τα μέσα προκειμένου αυτοί να επωφεληθούν από τις εν λόγω εξαιρέσεις στον αναγκαίο βαθμό, εφόσον έχουν εκ του νόμου πρόσβαση στο προστατευόμενο έργο ή

²² Βαγενά, Οδηγία για την κοινωνία της πληροφορίας και τάσεις αναμόρφωσης της εύλογης αμοιβής, ΔΙΜΕΕ 2006, σελ. 499

²³ Χαρακτηριστική υπόθεση CA Paris, 4e ch., 22 Avril 2005 ΔΙΜΕΕ 2007, σελ. 226 παρατ. Μαρκέλλου.

αντικείμενο. Στα εκούσια αυτά μέτρα περιλαμβάνονται και συμφωνίες μεταξύ δικαιούχων και χρηστών καθώς η Οδηγία ενθαρρύνει τις απευθείας σχετικές διαπραγματεύσεις δικαιούχων και χρηστών.

Εάν ωστόσο οι δικαιούχοι δεν λάβουν τέτοιου είδους εκούσια μέτρα, τότε μπορούν είτε οι ίδιοι είτε ο θιγόμενος χρήστης να προσφύγουν στον Οργανισμό Πνευματικής Ιδιοκτησίας (ΟΠΙ) και να επιδιώξουν την ενεργοποίηση του περιγραφόμενου στο α. 66Α παρ. 5 θεσμού μεσολάβησης του ΟΠΙ.

4. Η ψηφιακή διαχείριση των έργων

Η εμφάνιση των τεχνολογικών μέτρων προστασίας οδήγησε στη δημιουργία περίπλοκων πληροφοριακών συστημάτων που έχουν ως αντικείμενο τους την ψηφιακή διαχείριση των δικαιωμάτων, τα οποία αναγνωρίζει το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας. Τα συστήματα αυτά είναι ευρέως γνωστά ως DRM systems από τα λατινικά αρχικά των λέξεων Digital Rights Management Systems. Τα συστήματα ψηφιακής διαχείρισης χρησιμοποιούν τις αποκαλούμενες 'πληροφορίες για το καθεστώς των δικαιωμάτων' (rights management information) ή «μεταδεδομένα» για να περιγράψουν το ψηφιακό περιεχόμενο και τις παραμέτρους χρήσης του²⁴. Δια των συστημάτων ψηφιακής διαχείρισης οι δικαιούχοι είναι σε θέση να ελέγξουν τη χρήση και τον προορισμό των έργων τους και να ανακτήσουν εν δυνάμει τον απόλυτο έλεγχο των έργων τους στο ψηφιακό περιβάλλον καθιστώντας εφικτή ενδεχομένως την ατομική διαχείριση του έργου²⁵. Οι πληροφορίες για το καθεστώς των δικαιωμάτων που εμπεριέχονται στα συστήματα ψηφιακής διαχείρισης γίνονται στόχος κακόβουλων τρίτων που επιδιώκουν είτε την αφαίρεση είτε την αλλοίωση τους ώστε να καταστεί αδύνατος ο έλεγχος της προέλευσης και του προορισμού του έργου και συνεπώς η άνευ αδείας εκμετάλλευσή του.

Για το λόγο αυτό ο νόμος απαγορεύει την α) *αφαίρεση ή αλλοίωση οποιασδήποτε πληροφορίας με ηλεκτρονική μορφή σχετικά με τη διαχείριση των δικαιωμάτων*, β) *διανομή, εισαγωγή προς διανομή, ραδιοτηλεοπτική μετάδοση, παρουσίαση στο κοινό ή διάθεση στο κοινό έργων από τα οποία έχουν αφαιρεθεί ή αλλοιωθεί άνευ αδείας οι πληροφορίες ηλεκτρονικής μορφής σχετικά με τη διαχείριση των δικαιωμάτων και προβλέπει ιδιαίτερα αυστηρές αστικές και ποινικές κυρώσεις*²⁶.

Με βάση τον ορισμό του άρθρου 66B παρ. 1 ν.2121/1993 που αποτελεί πιστή μεταφορά του αντίστοιχου άρθρου της Οδηγίας 2001/29 (α. 7 παρ. 2), οι προστατευόμενες πληροφορίες θα πρέπει να επιτρέπουν είτε την αναγνώριση α) του έργου ή άλλου προστατευόμενου αντικειμένου και β) του δημιουργού ή άλλου δικαιούχου, είτε την πληροφόρηση ή/και επιβολή των όρων και των προϋποθέσεων χρήσης του έργου ή άλλου προστατευόμενου αντικειμένου. Η προστασία των πληροφοριών αυτών επεκτείνεται σε όλες τις μορφές τους είτε διατυπώνονται σε γλώσσα κατανοητή από τον άνθρωπο είτε αποτυπώνονται σε αριθμούς ή/και κώδικες.

²⁴ Bechtold, σε Dreier/Hugenholtz, Concise European Copyright law, εκδ. Kluwer Law International, the Netherlands, 2006, σελ. 395

²⁵ Σαραφιανός, Προς μια οδηγία για τη συλλογική διαχείριση των πνευματικών δικαιωμάτων, ΔΙΜΕΕ 2005, σελ. 527

²⁶ Η παράβαση των σχετικών διατάξεων τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και χρηματική ποινή 2.900 - 15.000 ευρώ και συνεπάγεται τις αστικές κυρώσεις του άρθρου 65 του Ν. 2121/1993. Το Μονομελές Πρωτοδικείο μπορεί επίσης να διατάξει ασφαλιστικά μέτρα σύμφωνα με το άρθρο 64Α του Ν. 2121/1993

Σε αριθμούς και κώδικες αποτυπώνονται οι πληροφορίες αυτές προκειμένου να μπορούν να αναγνωστούν από τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές στους οποίους θα αναπαραχθούν. Υποστηρίζεται ότι συνηθέστερη τεχνική για την κάλυψη των ηλεκτρονικών αυτών πληροφοριών είναι εκείνη του υδατογραφήματος²⁷. Δεν έχει σημασία για την παρεχόμενη προστασία αν οι πληροφορίες είναι ορατές δια γυμνού οφθαλμού. Επίσης οι πληροφορίες για το καθεστώς των δικαιωμάτων προστατεύονται είτε είναι μόνιμα επικολλημένες στο αντίτυπο του έργου, είτε ανακαλούνται από μια κεντρική βάση δεδομένων τη στιγμή της αναπαραγωγής του.

Στον ορισμό των πληροφοριών για το καθεστώς των δικαιωμάτων δεν περιλαμβάνονται οι πληροφορίες που οδηγούν στην ταυτοποίηση των χρηστών των έργων. Επειδή, όμως, όπως επισημαίνεται στην αιτ. σκ. 57 της Οδ. 2001/29, τα εν λόγω συστήματα ενημέρωσης σχετικά με το καθεστώς των δικαιωμάτων μπορούν επίσης να σχεδιασθούν κατά τρόπο ώστε να επεξεργάζονται δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα σχετικά με τις καταναλωτικές συνήθειες των ιδιωτών όσον αφορά στη χρήση του προστατευόμενου υλικού και να επιτρέπουν την παρατήρηση των συμπεριφορών σε ανοικτή γραμμή κατά τις τεχνικές λειτουργίες των μέτρων αυτών, θα πρέπει να τηρούνται οι αρχές περί προστασίας της ιδιωτικής ζωής σύμφωνα με την Οδηγία 95/46/EK για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών. Η παρεχόμενη προστασία στις πληροφορίες για το καθεστώς των δικαιωμάτων, συνεπώς, δεν μπορεί υπό το υφιστάμενο καθεστώς να οδηγήσει στην επεξεργασία προσωπικών δεδομένων παρά μόνο εφόσον θεωρηθεί ότι αυτές οι πληροφορίες σχετίζονται με τους όρους και τις προϋποθέσεις χρήσης του έργου ή άλλου προστατευόμενου αντικείμενου και ότι έχει δοθεί η συναίνεση του αντισυμβαλλόμενου χρήστη²⁸.

Τέλος, θα πρέπει να επισημανθεί ότι παρόλο που στον ορισμό των πληροφοριών για το καθεστώς των δικαιωμάτων δεν τίθεται ως προϋπόθεση προστασίας τους να έχουν ηλεκτρονική μορφή, όπως αναφέρεται στην κοινοτική οδηγία (α. 7 παρ. 1 (α)(β)), καθώς η απαγόρευση επεξεργασίας τους, όπως περιγράφεται στην παρ. 2, αναφέρεται μόνο στις ηλεκτρονικές πληροφορίες, θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι η παρεχόμενη προστασία έχει ως αντικείμενο μόνο τις ηλεκτρονικές πληροφορίες. Συνεπώς, η παρεχόμενη προστασία δεν καλύπτει πληροφορίες με αριθμητική μορφή, όπως αυτή του συστήματος ISBN παρά μόνο εάν αυτά τα συστήματα αρίθμησης εφαρμόζονται σε έργα ψηφιακής μορφής²⁹.

5. Σύγχρονες τάσεις

Στις μέρες μας σημαντική διάδοση σημειώνεται στη ψηφιακή διανομή των έργων με τη μορφή αδειών Creative Commons licences³⁰. Οι άδειες αυτού του τύπου κινούνται στην ίδια κατεύθυνση με τις «ανοιχτές» άδειες. Είναι συμβάσεις πλαίσιο που διατίθενται δωρεάν και αφορούν τη διάθεση στο διαδίκτυο προστατευόμενων έργων. Δια αυτών των αδειών επιτρέπεται στον χρήστη εκ των προτέρων να προβεί σε ορισμένες χρήσεις του έργου σύμφωνα με τους προδιατυπωμένους όρους των δικαιούχων αντί να ζητείται για κάθε ενέργεια που δεν υπόκειται στις εξαιρέσεις του δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας κάθε φορά ξεχωριστή άδεια. Η δικαιοσύνη στη

²⁷ Σταυρίδου,ό.π, 104

²⁸ Βαγενά, ό.π, 503

²⁹ Bechtold, σε Dreier/Hughenoltz, σελ. 396

³⁰ Για την προσαρμογή των αδειών αυτών στην ελληνική πραγματικότητα βλ.

<http://www.creativecommons.gr/>.

χώρα μας δεν έχει ασχοληθεί ακόμα με ζητήματα αυτών των αδειών. Η εγκυρότητα των αδειών αυτών έχει ωστόσο επιβεβαιωθεί από δικαστήρια της Ισπανίας και της Ολλανδίας³¹. Στην Ελλάδα η πρώτη σοβαρή προσπάθεια μελέτης των ανοιχτών αδειών και των αδειών creative commons έγινε για πρώτη φορά στα πλαίσια της ομάδας εργασίας I-3 του e businessforum.

6. Εν κατακλείδι ..

Η επέλευση της ψηφιακής εποχής συνοδεύτηκε από την έντονη αμφισβήτηση του θεσμού της πνευματικής ιδιοκτησίας. Ωστόσο, η πρόοδος και η εξέλιξη του πολιτισμού είναι συνυφασμένη με την πνευματική δημιουργία. Η πνευματική ιδιοκτησία αποτελεί το πιο παραδεκτό σύστημα χρηματοδότησης της πνευματικής δημιουργίας, γιατί παρέχει στο δημιουργό τις βασικές προϋποθέσεις κάλυψης των βιοτικών του αναγκών, εξασφαλίζοντάς του τη δυνατότητα παραγωγής έργων μακριά από εξωτερικούς αναγκασμούς και παρεμβάσεις. Ο σεβασμός των δικαιωμάτων των δικαιούχων πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων επιβάλλεται αν θέλουμε η πολιτιστική παραγωγή της χώρας μας να συνεχίσει να αναπτύσσεται. Θα πρέπει πάντοτε να θυμόμαστε το αυτονόητο: αν όσοι εμπλέκονται στην αλυσίδα της πολιτιστικής παραγωγής δεν τυγχάνουν της δέουσας ηθικής και οικονομικής αμοιβής, δεν θα υπάρχει κίνητρο καλλιτεχνικής και επιστημονικής δημιουργίας. Στο δίκαιο υφίστανται οι ασφαλιστικές δικλείδες προστασίας των χρηστών απέναντι σε ενδεχόμενη κατάχρηση των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.

³¹ Βλ αντίστοιχα <http://lists.ibiblio.org/pipermail/cc-fr/2006-February/000744.html> και <http://creativecommons.org/press-releases/entry/5822> (πρόσβαση στις 17.06.2008)

7. Βιβλιογραφία

Βαγενά, Οδηγία για την κοινωνία της πληροφορίας και τάσεις αναμόρφωσης της εύλογης αμοιβής, ΔΙΜΕΕ 2006, σελ. 497 ·

Καλλινίκου, Πνευματική ιδιοκτησία και διαδίκτυο, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2001 ·

Καλλινίκου, Πνευματική Ιδιοκτησία & Βιβλιοθήκες, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2007 Λίστα αναφορών. Αλφαβητική σειρά των αναφορών.

Κριθαράς, Τα τεχνολογικά μέτρα προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας στο διαδίκτυο - το άρθρο 6 της οδηγίας 2001/29/EK και οι ρυθμίσεις της εθνικής νομοθεσίας, ΔΙΜΕΕ, 2005, σελ. 380 ·

Μαρκέλλου, Η εναπόθεση ενός τεχνικού μέσου προστασίας σε υλικό φορέα DVD, ΔΙΜΕΕ 2007, σελ. 226

Σαραφιανός, Προς μια οδηγία για τη συλλογική διαχείριση των πνευματικών δικαιωμάτων, ΔΙΜΕΕ 2005, σελ. 526 ·

Σταυρίδου, Τα τεχνολογικά μέτρα στην υπηρεσία της διαχείρισης και προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας, σε *Μαρίνος* (επιμ.), Κοινωνία των πληροφοριών και πνευματική ιδιοκτησία, η νέα κοινοτική ρύθμιση, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2001, σελ. 92

Clark Ch., The answer to the machine is the machine, 139 σε : *Huhenholtz*, The future of Copyright in a digital environment, Kluwer Law International, The Hague-London-Boston, 1996

Dreier/Huhenholtz, Concise European Copyright law, εκδ. Kluwer Law International 2006.